

FEITL ISTVÁN

REHABILITÁCIÓ ÉS TÖRTÉNETI REKONSTRUKCIÓ – DILEMMÁK EGY ESET KAPCSÁN

A rehabilitáció 1990. február 6-án következett be a Legfelsőbb Bíróság határozatával, amely szerint Molnár Károly valamennyi bűncselekménye — amelyek miatt halálra ítélték — az 1989. évi XXXVI. törvény 2. §-ának rendelkezései alá vonható, következésképpen a katonai bíróság és a Legfelsőbb Bíróság ítéletének reá vonatkozó rendelkezéseit semmisnek nyilvánította. A döntés jogszerűségéhez nem fér kétség, hiszen az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslatáról szóló említett törvény második paragrafusa szerint a Legfelsőbb Bíróság — a legfőbb ügyész indítványára, illetve az elítélt vagy hozzátartozója kérelmére — semmisnek nyilváníthatja az 1. §-ban meghatározott időhatáron belül, a népfelkeléssel összefüggésben méltányolható körülmények között elkövetett köztörvényes bűncselekmények miatti elítélést.

Molnár azóta szerepel a mártírokat felsoroló, vagy azt bemutató kiadványokban, és ott van a Terror Háza Múzeum külső falán a kivégzettek fotósorozatában.

Molnár Károlyt a Budapesti Katonai Bíróság 1957 novemberében életfogytig tartó börtönre, 10 évre az egyes állampolgári jogok gyakorlásától való eltiltásra, valamint teljes vagyonekobzásra ítélte a következő cselekmények miatt: többrendbeli, szám szerint meg nem határozható számú gyilkosságra való felbujtás büntette, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette, szándékos emberölés büntette, 3 rendbeli rablás büntette, 3 rendbeli rabló-, illetve tolvajszövetségben elkövetett lopás büntette, és 1 rendbeli társadalmi tulajdon sérelmére bünszövetkezetben és ismételten elkövetett lopás büntette. A Legfelsőbb Bíróság az első fokú ítéletet annyiban változtatta meg, hogy Molnár Károlyt halálbüntetésre ítélte, amit 1958. július 5-én hajtottak végre.¹

Az ítéletek megsemmisítésére irányuló kérelmet a volt feleség, Molnár Károlyné nyújtotta be meghatalmazott képviselőjén keresztül a bírósághoz. Az ügy érdekessége az volt, hogy a Katonai Főügyészség a semmissé nyilvánítást ellenezte,

¹ A perre és vizsgálatra I. Hadtörténelmi Levéltár XI.22. Budapesti Katonai Bíróság iratai. 605/1957 és 163/1958. valamint Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára V-144.224 és V-144.440.

arra hivatkozva, hogy Molnár Károlyt egy Berki Tivadar nevű személy sérelmére elkövetett olyan emberölés miatt is felelősségre vonták, amely nem volt összefüggésben a népfelkeléssel. Berki Tivadar ugyanis nem pártfunkcionárius, nem karhatalmista, nem a hatalom képviselője, hanem felkelő, úgymond forradalmár, fegyveres nemzetőr volt. A Legfelsőbb Bíróság azonban nem értett egyet az ügyész álláspontjával. A határozat érvelése szerint az ítéletek tényállásából az volt megállapítható, hogy Molnár Károly aktívan vett részt a népfelkelés során a fegyveres harcokban és harci cselekményekben. A rehabilitációs törvény időhatárán belül, azaz 1956. október 23-a és 1963. áprilisa között, a népfelkeléssel összefüggésben, méltányolható körülmények között követett el köztörvényes bűncselekményeket. A lelőtt Berki Tivadarral kapcsolatban a korabeli ítélet tényállásából az volt a bíróság szerint megállapítható, hogy közte és Molnár Károly között a népfelkelés ideje alatt ismeretlen okok miatt nézeteltérés támadt. 1956. november 8-áról 9-ére virradó éjjel véletlenül találkozott Molnár Károllyal, aki felelősségre vonta, majd fegyverrel gépkocsiba kényszerítette. Később, amikor a gépkocsit elhagyták, Berki Tivadar hirtelen szembefordult Molnár Károllyal, mire az két lövést adott le rá, aminek következtében Berki Tivadar a helyszínen meghalt.

Mindebből a Legfelsőbb Bíróság számára az következett, hogy a nézeteltérés ugyan ismeretlen okok miatt, de egyértelműen a népfelkelés ideje alatt és azzal összefüggésben keletkezett Molnár Károly és Berki Tivadar népfelkelő között, melynek közvetlen következménye volt a tragikus esemény. A tényállás tisztázatlansága miatt 1990-ben már nem volt megállapítható a nézeteltérés oka, vagyis az, hogy Berki Tivadar miért fordult hirtelen szembe az őt fegyverrel kísérő Molnár Károllyal, és az miért adott le két lövést reá. Az viszont kétségtelen, — mondta a Legfelsőbb Bíróság határozata — hogy a köztük fennálló nézeteltérés, majd annak következménye az 1956-os eseményekkel, a népfelkeléssel összefüggésben keletkezett. Az esetleges kételyeket az emiatt is elítélte Molnár Károly javára kell figyelembe venni — érvelt a bíróság.

Ezzel a felületes, formai, csak az ítéletre összpontosító ténymegállapítással szemben azt kellett tapasztalnom, hogy a történeti rekonstrukcióhoz ebben az esetben meglehetősen sok forrás áll rendelkezésre, a kihallgatási és más nyomozati anyagoktól a tárgyalási jegyzőkönyvön át az önmagában kevésbé használható ítéletekig.

Molnár Károly, a kispesti Vörös Csillag Traktorgyár lakatos-hegesztője Budapest XVIII. kerületében tevékenykedett: a helyi pártház október 25-ei ostroma után állt be a szerveződő nemzetőrségbe, itt vezető tisztséghez jutott, később beválasztották a kerületi Forradalmi Bizottságba. 1956. november 4-én a rendőrségen tartózkodó felkelők parancsnoka lett. November 9-én négy társával — Hideg József

rokkantnyugdíjas autószerelővel, Aradi Imre pékkel, Koncz József autószerelővel és Balogh Zoltán közrendőrrel — felfegyverkezve egy Pobjeda gépkocsival menekülni próbált, de Dunakeszi környékén a szovjet hadsereg elfogta. Már a Tökölön zajló kihallgatás során beszélt a gyilkosságról. A kihallgatási jegyzőkönyv a következőket rögzítette: „Egy nőismerősöm felhívta a figyelmemet arra, hogy egy nemzetőrtársam, Berki Tivadar², állami lakótelepi lakos fosztogatott és ebben a tevékenységében őt megakadályozni igyekvő nőt és egy gyermeket agyonlőtt. Berki a nemzetőrségnél fegyelmezetlen magatartású volt, az utasításokat nem hajtotta végre. Ezeket az értesüléseket november 8-án kaptam. November 9-én hajnalban Kárpáti Antal eljött lakásomra, felkeltett és kijelentette, hogy sebesültszállítással foglalkozott az előző napon. Kért, hogy menjek el vele Hideg Józsefékhez és Aradi Imréhez. Nézzük meg mit csinálnak. Én felkeltem — kb. hajnali 2 óra volt. Gépkocsival Aradiékhoz mentünk. Őket felkeltettük és bementünk. Náluk volt Aradi Imre, egy Laci nevű r. szkv. és Berki Tivadar. Itt 1-2 percig voltunk és elmentünk Hideg Józsefékhez, őket szintén felkeltettük, ott szintén néhány percig voltunk. Itt találkoztunk az ott tartózkodó Koncz Józseffel. Innen Aradiékhoz mentünk vissza. Ők még fent voltak. A konyhában Berkit felelősségre vontam, amiért megölt két személyt. Ő a gyilkosságot nem ismerte el. A vita során felhívtam a figyelmem, jöj-jön velem. Ezt megtagadta, mire csőre töltött fegyverem elővettem, és azzal akartam kényszeríteni. A jelenlévők engem le akartak fogni, közben a pisztolyom elsült, a követetbe lőttem. Az ott tartózkodók félreugrottak. Berki ezután a felszólításomra velem jött, beült a gépkocsiba Kárpáti gépkocsivezető mellé, én pedig mögötte a hátsó ülésre. Az állami lakótelep 2-es számú kapujánál szóltam Kárpátinak álljon meg. Megállás után Berkit kiszállítottam. Én is kiszálltam és Kárpáti is. A fegyverem egész úton a kezemben volt, és úgy mentem oda Berkihez, aki a gépkocsi első sárhányójánál állt. Amikor mellé mentem két lövést adtam le rá. Egyik fejébe, másik úgy gondolom a nyakába ment.

Kárpáti csak annyit kérdezett, hogy helyesen cselekedtem-e. Én igennel válaszoltam. Ezután beültünk a kocsiba és visszamentünk Aradiékhoz. Ott kijelentettem, hogy Berkit agyonlöttem. Ők erre nem szóltak semmit.”

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Vizsgálati Osztályán 1957. január 4-én Molnár úgy módosította vallomását, hogy az elmúlt napokban egy nemzetőr társától értesült arról, hogy Berki Tivadar és több társa november 6–8-a között ki akartak rabolni Pestszentlőrincen egy cukrászdát, és a cselekményt megakadályozni szándékozó üzletvezető nőt kb. nyolc éves gyermekével agyonlőtték. Informátorát

2 A kihallgatások során névzavar miatt gyakran a Bóka Tibor nevet használták az áldozat megnevezésére.

azonban Molnár nem tudta megnevezni. Molnár ekkor már önvédelemként adta elő a történetet. Eszerint Berki Tivadar kérte, hogy álljanak meg, mert vizelni szeretne, majd amikor kiszálltak váratlanul Molnár felé fordulva pisztolyt rántott, és lőtt. Ő azonnal visszalőtt, majd amikor Berki az első, a nyakán ért találattól össze-rogyó félben volt, Molnár homlokon lőtte. A második lövésre nem tudott magyarázatot adni. A két férfi között egy méter távolság volt. Molnár meggyőződött a másik azonnali haláláról, állítólag elvette pisztolyát, majd utasította Kárpáti sofőrt, hogy azonnal távozzanak a helyszínről. Molnár azt is elmondta, hogy nem győződött meg arról, valóban megtörtént-e a cukrászdát vezető asszony és gyermeke megölése, sőt Berki Tivadar ezt a tettet a gépkocsiban tagadta.

Ugyanezen a kihallgatás sorozaton Aradi Imre — aki ott volt Berki elhurcolásakor, majd a gyilkosság utáni visszatéréskor és együtt tartóztatták le a szovjetek Molnárral — vallomásában határozottan állította, hogy Berkinél nem volt fegyver, valamint azt, hogy Molnár nem először fenyegetett meg embereket lelövessel. A legsúlyosabb állítás azonban az volt, hogy a gépkocsivezető Kárpáti Antal arról beszélt neki, hogy Molnár és Berki „közösen csináltak kb. 50.000 Ft-os pénz dolgot és emiatt volt differencia közöttük.” Aradi vallomása azonban legfeljebb csak kételyt ébreszthetett az önvédelmi verzióval szemben, de semmi esetre sem volt megbízhatónak tekinthető.

A gyilkosság egyetlen szemtanúja, Kárpáti Antal január 24-én, illetve 31-én ugyancsak Molnár ellen vallott a lövések számát illetően. Ez már komolyabban vehető volt, bár a tanú maga mondta, hogy az éjjel ittas volt, a körülötte zajló vitából nem is emlékezett semmire, azt azonban feltárta, hogy Molnár Károly már a tököli vizsgálat során kérte, hogy rá kedvező tanúvallomást tegyen. Tekintettel arra, hogy Kárpáti volt az egyetlen, aki a gyilkosság helyszínén jelen volt, tanúvallomását nem lehetett figyelmen kívül hagyni, bár látszott, hogy igyekeznek a társtettes helyzetéből kikerülni, így értelemszerűen a felelősséget teljes egészében Molnárra hárította.

Felemás vallomást tett Molnárról másik fegyvertársa is, Koncz József január 16-ai kihallgatásán. Koncz a következőket mondta: „Tudomásom szerint Molnár és Berki között nem volt ellentét, nem álltak haragos viszonyban. Berki gyámoltalan, csendes ember volt, nem bántott senkit. A letartóztatásunk után két esetben beszéltünk erről Molnárral, ugyanis nem voltunk akkor elkülönítve [mármint a szovjet fogságban Tökölön – a szerző], és akkor Molnár arra kért bennünket, hogyha kihallgatnak, azt mondjuk, hogy Berki agyonlőtt egy nőt és egy gyermeket, és ő ezért lőtte agyon Berkit. Egyébként Molnár azt mondta nekünk, hogy azért lőtte agyon valójában Berkit, mert Berki egy alkalommal rálőtt, azonban őt nem találta,

és erre fel nyomban védekezésül lőtte agyon Berkit.” A vallomás az indítékot illetően cáfolta, az önvédelmet illetően közvetve megerősítette Molnár vallomását.

Berki Tivadar felesége és féltestvére, mint panaszosok vallomásukban a fegyveres csoport és az oda tartozó Berki közötti ellentétet egy Wartburg gépkocsi felelőtlen használatából adódó vitára vezette vissza. Eszerint a gépkocsivezetőként tevékenykedő áldozat ki akart válni a csoportból, és ilyen szándékkal ment abba a lakásba, amelyből elhurcolták. A konfliktusról a hozzátartozók azonban nem tudtak biztos felvilágosítást nyújtani.

Volt még egy tanúvallomás³, amely arról szólt, hogy november 9-én Molnár a gyilkosság indítékáról annyit mondott, hogy Berki nem akart velük osztozkodni. Hogy pontosan kivel, arról azonban a jegyzőkönyv nem szól.

A vizsgálat tovább folyt orvosszakértő és fegyverszakértő bevonásával. Végül összeállt a vádirat, amely igen súlyos minősítést, előre megfontolt szándékú gyilkosságot tartalmazott. A tárgyalásra a Budapesti Katonai Bíróságon 1957. november 14-e és a 30-a között került sor. Ez volt a legnagyobb szabású XVIII. kerületi per, összesen huszonnégy vádlottal. Az első rendbeli Molnár Károly volt.

A tárgyaláson Molnár kitarzott az önvédelem verzió mellett. Az asszony mellett már két gyermek lelövéséről beszélt, és erről egy általa név szerint megnevezni nem tudott BESZKÁRT-alkalmazottól értesült. Úgy fogalmazott, hogy november 8-a éjjel letartóztatta Berki Tivadart, és házkutatás céljából a Kárpáti által vezetett autóval Berki lakása felé tartottak. A megállást és kiszállást Berki Tivadar kezdeményezte, ő is lőtt először, Molnár önvédelemből lőtt vissza, majd a gyilkosságot követően elvette Berki pisztolyát, és azt másnap reggel tanú (Tutsch József) jelenlétében átadta egy nemzetőrnek, de őt nem tudta megnevezni. A helyszínről állítása szerint azért menekült el, mert félt, hogy ha arra jön valaki, nem kérdezi meg miért lőtte le Berkit, hanem azt gyilkoságnak fogja gondolni. „Közöttem és Berki között a legkisebb nézeteltérés sem volt” — állította Molnár Károly.

Következtek a tanúkihallgatások. Az egyik szerint különféle hírek jártak Molnár és Berki konfliktusáról. Például az, hogy nagyobb összeghez (60.000 Ft-hoz) jutottak, de nem tudtak megegyezni rajta, Berki nem adott pénzt Molnárnak. Más tanúk szerint Molnár azt mondta, hogy Berki spicli volt a pestszentlőrinci Állami telepen.

A vádlottárs tanúk nem erősítették meg Molnár állítását arról, hogy Berkinél pisztoly volt, inkább ellenkezője felé befolyásolták a bíróságot. Azt többen megerősítették, hogy Molnár fegyverrel kényszerítette Berkit, hogy vele menjen.

3 A letartóztatásban lévő Szednák Jánosné 1957. április 14-ei vallomásáról van szó.

A gépkocsivezető, Kárpáti Antal tanúvallomása a bíróságon is egyértelműen terhelő volt Molnárra. Eszerint Molnár kezdeményezte az autóból való kiszállást, csak két lövést hallott, nem látta Berki pisztolyát Molnárnál, és hiába kérdezett többször is, nem kapott választ a gyilkosság okára.

A vádlottársak meghallgatása után semleges tanúk következtek. Duffek Lajos, aki hajnali három óra körül kenyérért való sorban álláshoz igyekezett, az állami telep felől ugyancsak két lövést hallott. Mire a holttesthez ért, Molnárék már nem voltak ott. A környék lakói közül további két tanú is két lövésről számolt be, bár ők lövésre ébredtek.

Berki személyiségéről viszont ellentétes vélemények hangzottak el. Ki gyámolatlannak mondta, ki viszont arra emlékeztetett, hogy Csibész volt a beceneve, mert nagy vagány volt.

A védelem a tárgyalás vége felé megpróbált egy tanút beidéztetni Berki pisztolyának másnapi beszolgáltatásáról, de ezt a bíróság nem tartotta bizonyító erejűnek, hiszen Molnár bármilyen pisztolyt átadhatott bárkinek. A tárgyaláson elhangzottak nyomán a védelemnek nem maradt más lehetősége, mint hogy az önvédelem helyett az erős felindulásból elkövetett emberölés tényállás megállapítását kérje a bíróságtól. A védő a koronatanú, Kárpáti sofőr szavahihetőségének kétségbe vonására összpontosított beszédében.

Ezt követően az Odler János hadbíró főhadnagy vezette bírói tanácson volt a sor. A testület nem fogadta el Molnár Károly önvédelemre vonatkozó állítását. Bizonyítottnak tekintette, hogy csak két lövés dördült el. Ugyanakkor nem fogadta el az ügyész álláspontját sem az előre megfontoltan kivitelezett gyilkosságról. A tényállást az ítélet úgy rögzítette, hogy Berki Tivadar kérte a gépkocsi megállását és a kiszállást. Tehát a sofőrrel és Molnár első, Tökölön tett vallomásával szemben a tárgyaláson elhangzottaknak adott hitelt a bíróság. Az ítéletben az is rögzítésre került, hogy Berki Tivadar váratlanul szembefordult Molnárral, aki ezt félreértette és ezért lőtt. A bíróság itt is a vádlott vallomása mellett tette le voksát⁴. A bíróság a szándékos emberölés büntette megállapítását a következőképp indokolta: „Ugyanis a tárgyalás adatai alapján nem nyert megnyugtató módon bizonyítást az a körülmény, hogy Molnár vádlott az emberölés cselekményét előre megfontoltan követte volna el. E cselekmény vonatkozásában a bíróság lényegében csak Molnár vádlott vallomására támaszkodhatott. Ugyanis Kárpáti vádlott a cselekmény elkövetése idején a gépkocsiban foglalt helyet és nem látta, hogy Molnár vádlott és Ber-

4 Ebben feltételezésem szerint szerepet játszhatott az is, hogy a holttest hanyatt feküdt, bár a rendkívüli helyzet miatt helyszíni rendőrségi vizsgálatra nem került sor.

ki között mi történt. Egyébként Molnár vádlottnak ezen cselekményénél az előre megfontoltságot azért sem lehetett megállapítani, mert a vádlottnak a tárgyaláson mutatott rendkívül értelmes magatartása kizárja azt, hogy nevezett az ismert körülmények mellett követte volna el Berki Tivadar agyonlövését. Ha Molnár vádlott Berki lelövését előre megfontolta volna, nem feltűnő módon és az őt ismerő személyek társaságában kísérte volna el Berkit, és nem Kárpáti vádlott jelenlétében lőtte volna le őt. Ezen túlmenően a fenti esetben Molnár vádlott a Horváthék lakására visszamenve nem jelentette volna be több személy előtt, hogy Berki Tivadart agyonlőtte. Nevezett a magasabb értelmi képességénél fogva az ellenforradalom idején uralkodó zűrzavart felhasználva, számtalan alkalmat kereshetett volna Berki Tivadar nyomtalan agyonlövésére.” A bíróság a kivégzésszerű eljárás lehetőségét, ami magyarázta volna, hogy miért mások jelenlétében és bejelentve hajtotta végre tettét Molnár, nem mérlegelte. Ez további tanúbizonysága annak a bírói magatartásnak, hogy a vádlott javára szóló érveket is mérlegelt.

A bíróság nem tartotta szükségesnek és valószínűleg lehetségesnek sem azt, hogy a valódi indítékot feltárja. Nem hitte el Molnár Károly állítását egy asszony és gyermeke megöléséről. Egyrészt Molnár nem tudott felvilágosítást adni arról, hogy ezt kitől hallotta, döntőbb volt azonban az, hogy ilyen gyilkosságról a nyomozó szervek és a bíróság nem szerzett tudomást. Márpedig ebben az időszakban egy ilyen eset nem maradhatott volna titokban, még akkor sem, ha a holttesteket eltüntetik. A hozzátartozók ugyanis a megmagyarázhatatlan eltűnéseket — különösen ha egy vagy két gyermekről és anyáról együtt volt szó — nem hagyták annyiban a zűrzavar ellenére sem. De nem adott hitelt a bíróság a tanúvallomásokban megfogalmazott más motívumoknak sem, főként azok bizonyíthatatlansága miatt. A nyomozók nem tartották szükségesnek kivizsgálni, hogy a csoport és Berki között volt-e konfliktus, minden valószínűség szerint a tényállás egyértelműsége miatt.

Az eset jól mutatja a történeti rekonstrukció nyomozati, ügyészégi, bírósági forrategyüttes által nyújtott lehetőségeit és korlátait egy olyan esetben, amikor a vizsgálati és ítélő szerveket politikai elfogultság a konkrét cselekmény megítélésében nem befolyásolta. Ebben az esetben ugyanis véleményem szerint erről van szó. Az elfogultatlanság oka az lehetett, hogy Molnár Károly részvétele a forradalmi cselekményekben, de különösen november 4-e utáni tettei, ezek vállalása, illetve bevallása olyan mennyiségű és fajsúlyú vádat alapozott meg, amelyek mellett ez a gyilkosság már nem befolyásolta az ítéletet. Az ügy további menete ezt illusztrálja, hiszen a katonai kollégium életfogytig tartó elsőfokú ítélete után a Legfelsőbb Bíróság nem a gyilkosság miatt kezdeményezte új eljárás lefolytatását, majd ezt követően nem emiatt változtatta meg az első fokú bíróság ítéletét halálra, hanem a

politikai cselekmények miatt. A gyilkossági ügyben hozott döntés körüli vita az elsőfokú ítélettel mind az ügyész, mind a védő oldaláról lezárult.

A bíróság tehát az adott körülmények között ebben a vonatkozásban korrekttül végezte el a feladatát. A történelmi igazságra való törekvés így nem enged mást mondani, mint hogy Molnár Károly szándékos emberölést követett el Berki Tivadar meggyilkolásával. Vajon voltak-e olyan méltánylandó körülmények, amelyek alapján 1990-ben a Legfelsőbb Bíróság a semmissé nyilvánítást megalapozottan kimondhatta?

Az 1957-es vizsgálat spektruma és a korabeli bírósági bizonyítási eljárás is összesen két tényező mérlegelésére szűkölt le. Egyrészt az önvédelmi verzióval szemben a több tanút felvonultató ügyész állítását fogadták el, másrészt tekintettel arra, hogy az asszony és gyermeke állítólagos halálesete nem történt meg a kerületben, a felelősségre vonási motívumról az derült ki, hogy kitaláció. Mi volt akkor a valódi motívum? Ezt a vizsgálat nem tudta megállapítani, illetve erre vonatkozóan bizonyítékokat nem tudott szolgáltatni a bíróságnak. Hozzá kell tenni azt, hogy a vizsgálati szervek láthatóan nem is akarták az indíték kérdését forszírozni, nem utolsó sorban azért, mert a köztörvényes vádak, nevezetesen a többrendbeli rablás és a vizsgált gyilkosság e nélkül is bizonyítható volt. Ha azonban az indíték homályban maradt, lehet-e egyáltalán méltányolható körülményeket találni? Az, hogy az esemény a forradalom időszaka alatt és általánosságban az akkori politikai eseményekkel összefüggésben történt méltányolható körülménynek tekinthető? De hisz ez alapján a legkegyetlenebb tettek, brutális gyilkosságok, rablások is felmentést nyerhetnek, és mint látjuk, 1990-ben felmentést is nyertek.

Mit tehet a történész? *Sine ira et studio* — harag és részrehajlás nélkül tárja fel a valóságot. Nincs más lehetőség, hozzá kell nyúlnunk a vallomásokban fellehető töredékes megjegyzésekhez, hallomásból megemléített megállapításokhoz, vélekedésekhez, véleményekhez. Vállalni kell a másodlagos elemzéseket, meg kell kísérlni a jellemeket, a környezet ábrázolását. Persze tudnunk kell, hogy a bírósági, rendőrségi anyagok elemzésekor különösen gondosan kell eljárni, hiszen a gyanúsítottak hajlamosak saját érdekükben tendenciózusan, vagy hamisan nyilatkozni és a vizsgálók figyelmét és szándékait sem feltétlen az igazság teljes feltárása vezeti. Jó példa erre a statáriális bírósági anyagok redukcionalizmusa. Ezzel együtt megkísérrelhető ezeknek a szövegeknek a különböző szempontú elemzése, akár valósgártartalmuk utólagos felderítésének szándékával is.

Megengedhető-e egy olyan rekonstrukció, amely meglehetősen kevés vagy bizonytalan tárgyi ismeretre alapozva kísérli meg ebben az esetben Pestszentlőrincen november 8. és 9. történéseinek rekonstrukcióját? Véleményem szerint megenged-

ideges állapotban volt. Indulatait nem palástolta, maga Aradi is félt tőle, csőre töltött fegyvere el is sült a lakásban. Berki is félt, könyörgésre fogta, Aradi vallomásai azt sugallják, hogy lelkiismeret furdalása volt, mert nem tudta megakadályozni Berki Tivadar elhurcolását. A menekülést már korábban fontolgató társaság tagjainak, Molnárnak sem a hivatalos igazságtétel járhatott a fejében a hajnali akció során. A letartóztatás, az anya és gyermeke állítólagos megölésének ügye néhány órát várhatott volna. Valami mást, halaszthatatlant akart Berkivel tisztázni. Először a Horváth-házhoz ment, aztán Hidegékhez, majd ezt követően döntött úgy, hogy visszamegy Berki Tivadarért. Vajon miről beszéltek Hideg Józseffel? Nem tudhatjuk. Persze nem akarta lelőni Berkit. Mást akart tőle. Hogy mit, azt nem tudhatjuk, csak azt, hogy valamit nagyon.

A másnapi közös menekülést Molnár és Balogh Zoltán azzal magyarázta, hogy egy időre el akartak tűnni vidékre, egészen pontosan Kiskunlacházára rokonokhoz, az Állami telep egyes, fenyegető magatartást tanúsító személyei miatt. Molnár szerint ezt az ellenséges érzületet csak részben váltotta ki Berki Tivadar lelövése, általa közelebbről meg nem jelölt okból korábbi eredetűnek mondotta. Kora délután az öt ember már Kiskunlacháza irányába haladt. Jelentős mennyiségű fegyvert, benzint és pénzt vittek magukkal.

Az információkból azonban ezen a ponton végképp kifogyunk, a tanúvallomások több utalást nem tartalmaznak. A dráma a történettudomány eszközeivel megfejthetetlen. Tovább a személyiségek vizsgálata, a jellemrajzok, a fegyveres csoport és környezete szociálpszichológiai elemzésének irányába haladhatnánk. Ez azonban csak a képzeletünket izgathatja. Engedjünk a kísértésnek? Mintha a történészek manapság egyre gyakrabban igennek felelnének erre a kérdésre.